

FIETSROUTE: ONZE BUREN UIT DE PREHISTORIE

ROUTE 26 km

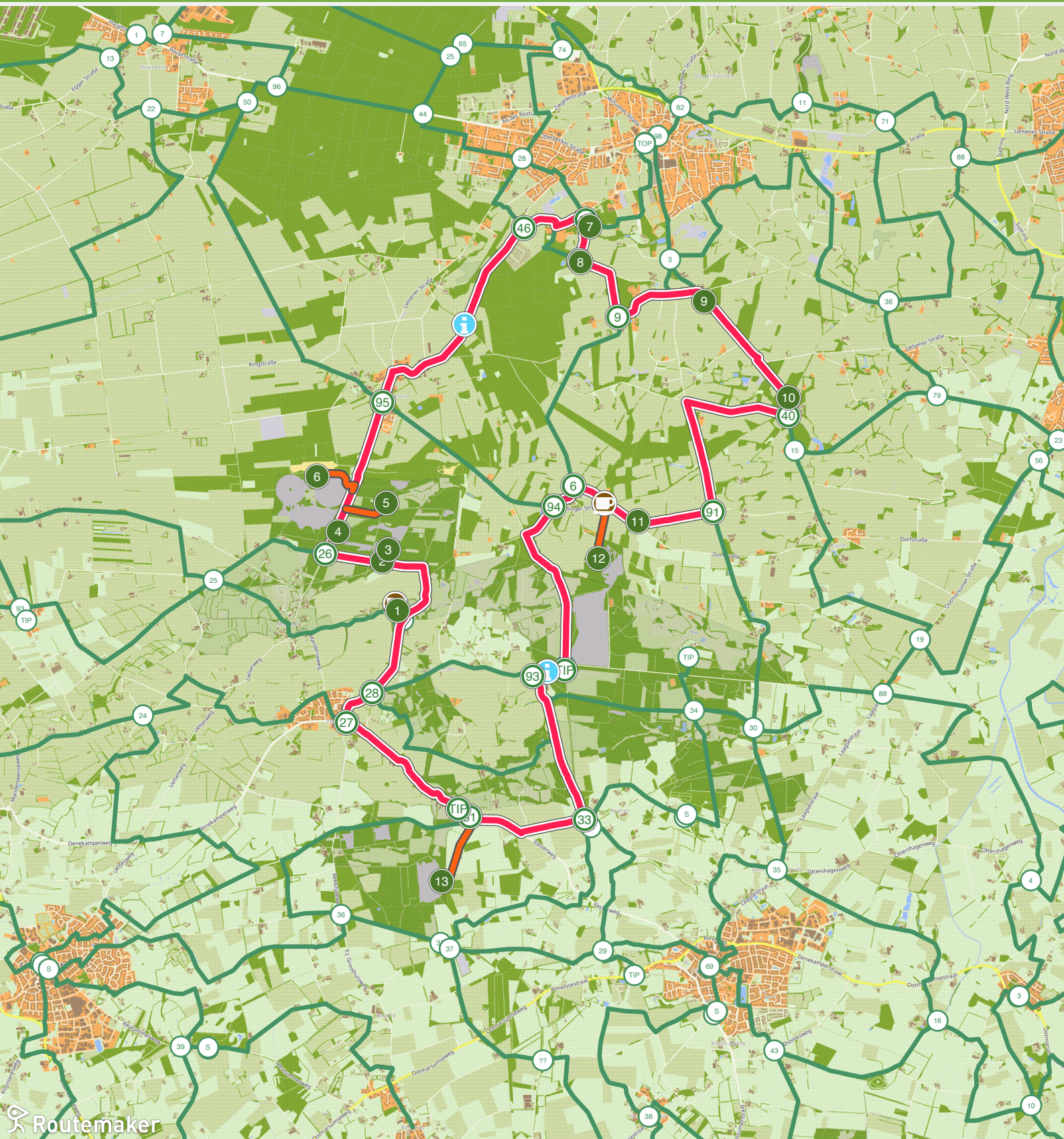

Mooie fietsroute door het stuwwallandschap tussen Ootmarsum en het Duitse Uelsen door prehistorisch landschap met grafheuvels, raakakkers en hunebed. Op de route ontmoet je 'onze buren uit de prehistorie', geënceneerd in het prehistorische landschap en prachtig gefotografeerd door Vincent Croce.

Route gemaakt door Landschap Overijssel i.s.m. vrijwilliger Helena en het Bronzezeithof in het kader van het project 'Onze buren uit de prehistorie'.

20
24

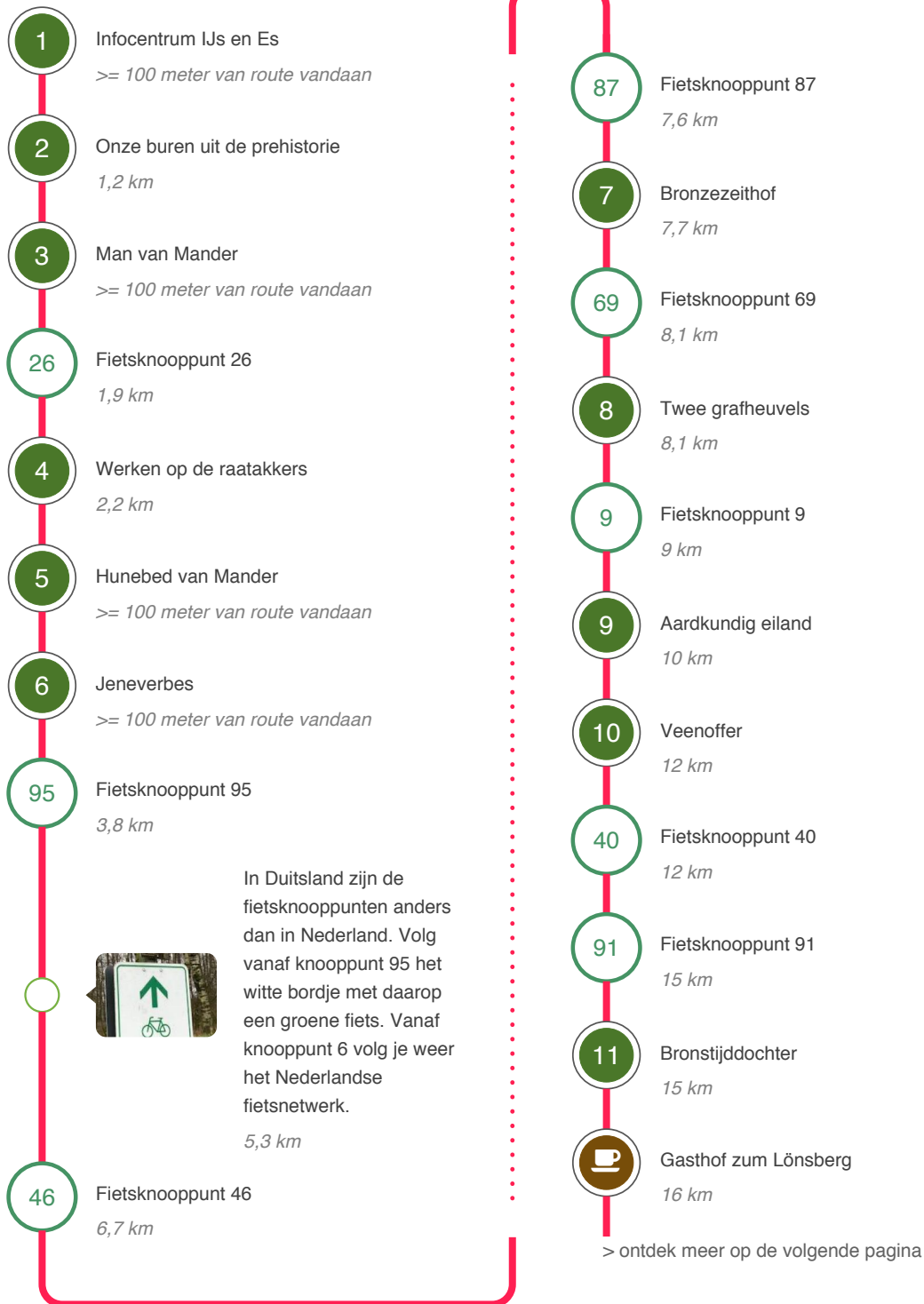
Fietsroute: Onze burens uit de prehistorie

Fietsroute: Onze buren uit de prehistorie

Hoe kom ik bij het startpunt?

Startpunt: Infocentrum IJs & Es, Bergweg 8, 7663 TB Mander. Gratis parkeergelegenheid aanwezig.

Vervolg route

-
- 12** Hugelgraberheide
>= 100 meter van route vandaan
 - 6** Fietsknooppunt 6
16 km
 - 94** Fietsknooppunt 94
17 km
 - TIP** Fietsknooppunt TIP
19 km
 - Let op: de route wijkt tussen knooppunten 93 en 33 iets af van de standaard fietsknooppunten route.
19 km
 - 93** Fietsknooppunt 93
19 km
 - 33** Fietsknooppunt 33
21 km
 - 13** Processie Vassergrafveld
>= 100 meter van route vandaan
 - 31** Fietsknooppunt 31
23 km
 - TIP** Fietsknooppunt TIP
23 km
 - 27** Fietsknooppunt 27
24 km
 - 28** Fietsknooppunt 28
25 km
 - Restaurant Watermolen Bels
>= 100 meter van route vandaan

Einde van de route

Fietsroute: Onze buren uit de prehistorie

26 km

1

Infocentrum IJs en Es

IJs & Es

Welkom in ons onbemande Infocentrum IJs & Es! De vorm van dit centrum verbeeldt de kracht van het ijs. Hier in Noordoost-Twente drukte de ijsmassa zo'n 300.000 tot 150.000 jaar geleden de bevroren grond soms wel 200 meter omhoog. Zo werd de stuwwal van Ootmarsum gevormd.

Prehistorisch landschap

Bijzonder aan dit landschap is dat we hier veel landschapselementen vinden uit de prehistorie, zoals grafheuvels, urnenvelden en raatakkers. Als we vervolgens het landschap verder 'afpellen' en de door de mens aangebrachte veranderingen wegdenken, dan blijft een prehistorisch landschap over.

Leven in de prehistorie

Binnen het project 'Onze buren uit de prehistorie' zijn we gaan puzzelen hoe de prehistorische mens uit de brons- en ijzertijd heeft geleefd in dit landschap. Hierbij ligt de focus op de grafheuvel- en urnenveldcultuur van de late steentijd tot aan de vroege middeleeuwen (2900 vChr - 800 nChr).

Openingstijden IJs & Es: di & wo 10:00 - 17:00 do t/m zo: 10:00 - 20:00

2

Onze buren uit de prehistorie

Verborgен landschap

Grote delen van ons prehistorische landschap zijn verborgen; verscholen tussen de bomen of onder de bodem. Soms zien we een tipje van de sluier in de vorm van een grafheuvel (zoals hier) of raatakker. Daar kunnen we de prehistorische mens - vaak met moeite - visualiseren.

Zichtbaar

Als een soort 'buur' die we nog niet goed kennen, maar die toch al zo'n 5000 jaar naast ons woont. Op deze route maken we onze prehistorische burenen weer zichtbaar. Om nog dichter op hun huid te komen, geven we ze letterlijk een gezicht, via foto's gemaakt in een living history-setting.

Scenes

Verschillende scenes zijn door vrijwilligers nagespeeld in het landschap en op het Bronzezeithof (in het Duitse Uelsen) en prachtig gefotografeerd door Vincent Croce. Zo geven we een beeld van hoe onze prehistorische burenen leefden, hoe ze hun akkers bewerkten, kookten en zich kleedden.

Feit & fictie

Hierbij zijn we zo dicht mogelijk bij de feiten gebleven. Denk aan het juiste landschap, passende kleding en voorwerpen. Maar niet voor alles is wetenschappelijk bewijs, dus een deel is interpretatie. Veel plezier op deze route!

<https://bronzzeithof.de> (Meer info Bronzezeithof >>)

Man van Mander

Man van Mander

Op deze plek is tijdens opgravingen in 1958 de Man van Mander gevonden in de vorm van een lijksilhouet; bijna alle botresten waren verdwenen en alleen nog een schaduw van het lichaam was te zien. De man leefde zo'n 4000 jaar geleden, in de bronstijd. Wat weten we over hoe deze man leefde?

Boer of handelaar?

Misschien was hij een van de eerste boeren in dit gebied en zorgde hij voor zijn vee, een paar runderen, schapen, een varken en een geit. Of was hij handelaar en ging hij op pad met zijn ossenwagen om bijvoorbeeld dierenhuiden te verhandelen?

Zonder voeten

Overigens ontbraken van deze man de voeten in het lijksilhouet. Had hij misschien een misdaad begaan en werden zijn voeten afgehakt om te voorkomen dat hij opstond uit de dood om de levenden mee te nemen naar het dodenrijk?

Lijksilhouet & podcast

Waarschijnlijk is dat de voeten hoger lagen dan de rest van het lijf en daardoor geen afdruk nalieten. Of een deel van het silhouet is tijdens de opgraving verloren gegaan. Wil

je meer weten over de man en zijn lijksilhouet? Luister naar onze podcastserie Onze buren uit de prehistorie via spotify!

<https://landschapoverijssel.nl/prehistorie-fase-2-veldonderzoek> (Link naar podcastserie)

4

Werken op de raatakkers

Landbouwsysteem

Hier zie je een (reconstructie van) een landbouwsysteem uit de ijzertijd, een raatakkercomplex. Het zijn kleine rechthoekige, omwalde akkertjes waarop boeren in deze streek van 800 vChr tot circa 200 nChr oude graansoorten verbouwden.

Emmertarwe en gerst

Op dit soort akkertjes zaaiden onze prehistorische buren in het voorjaar hun emmertarwe en gerst. In het najaar werd er met sikkels geoogst. De granen werden gegeten in de soep of pap. En af en toe werd er een brood van gebakken, misschien bij bijzondere gebeurtenissen want het was een hoop werk.

Replica's

De originele akkers zijn vrijwel niet meer te zien. Via hoogtekaarten en archeologisch onderzoek weten we hoe ze eruitzagen. Om het verhaal over dit landbouwsysteem uit de ijzertijd te kunnen blijven vertellen, hebben we replica's gemaakt op de oorspronkelijke locatie van de prehistorische wallen.

5

Hunebed van Mander

Hunebed

Deze verhoging markeert de plek van het meest zuidelijke hunebed van Nederland; een prehistorische grafkamer gemaakt van zwerfkeien. Misschien de laatste rustplaats van de verre voorouders van de Man van Mander.

Hunebedbouwers

Hunebedbouwers - ook wel mensen van de Trechterbekercultuur genoemd, omdat ze bekers van klei maakten in de vorm van een trechter - zaten wat verder terug in de tijd. Zo kent elke cultuur of streek zijn eigen manier van begraven.

Keien verdwenen

Overigens is de verhoging die je nu in het veld ziet, een reconstructie. De keien van soms wel 20.000 kg waren helaas al verdwenen toen dit graf in de jaren '50 van de vorige eeuw werd opgegraven.

Jeneverbes

Jeneverbes

De jeneverbes die je hier groeit, is een mooie aanleiding om even stil te staan bij de maaltijd van onze prehistorische burens. Wat weten we over hun eetpatroon? Over het algemeen was het eten in die tijd saai; veel gerst, emmertarwe, bereid als pap of soep. De jeneverbes was een van de smaakmakers.

Eikels

Ook eikels werden veel gegeten, geroosterd, vermalen of gemengd met hazelnoten. En natuurlijk bessen. Vlees en gevogelte kwamen op tafel, af en toe wild, waarschijnlijk niet vaak want de jacht kostte veel tijd. We nemen aan dat er ook vis op het menu stond.

Bronzezeithof

Bronzezeithof

Hier wonen ze dan, onze burens uit de bronstijd, meer dan 100 generaties terug. In dit leuke, rietgedekte boerderijtje eten en slapen ze, samen met hun ossen en schapen.

Spinnen, weven, koken

Op het Bronzezeithof kun je zien hoe ze vuur maken, hun eten bereiden, wol spinnen, linnen weven en zelfs hoe ze gaten kunnen boren. Ook vind je hier de eerste landbouwwerktuigen en een ossenwagen.

Openingstijden

mei en juni: open op zondag 13:00 - 17:00 juli en augustus: open woensdag t/m zondag 13:00 – 17:00 november t/m april: gesloten

<https://bronzzeithof.de> (bronzzeithof.de)

Twee grafheuvels

Grafheuvel

In de bronstijd was het gebruikelijk dat overledenen werden bijgezet in de grafheuvel waarin ook de voorouders liggen. Grote kans dat in deze twee grafheuvels twee verschillende bronstijdfamilies zijn begraven.

Urenenvelden

Rond de overgang naar de ijzertijd maakt de grafheuvelcultuur plaats voor de urnenveldencultuur; voortaan worden de doden gecremeerd in plaats van begraven. Kleine heuveltjes in het landschap markeren de plek waar de urnen met as zijn bijgezet, vaak in de buurt van of rondom de oudere grafheuvels.

Urn

In deze omgeving is onder andere een urn uit 1100-500 vChr gevonden, waarvan de schouder is versierd met lijnen en de buik met verticale banen. Voor archeologen zijn graven een bron van informatie over de prehistorische mens. Zijn de doden begraven of gecremeerd? Welke rituelen hoorden erbij?

Aardkundig eiland

Grens

Ook in Duitsland hebben archeologen allerlei sporen uit de prehistorie gevonden, zoals raatakkers en grafheuvels. In de prehistorie bestond er natuurlijk nog geen grens tussen Duitsland en Nederland. Hooguit waren er verschillende stammen die hun territorium afbakenden, bijvoorbeeld via grafheuvels.

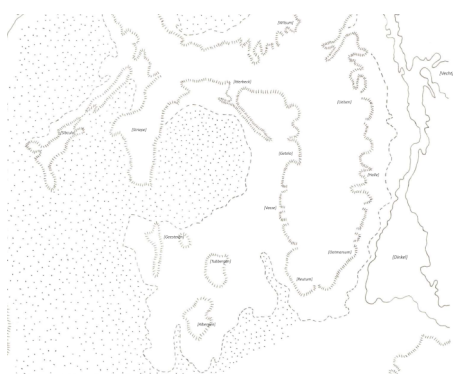

Aardkundig eiland

Erfoedspecialist Martijn Horst tekende het prehistorische landschap rond Ootmarsum en Uelsen in op de kaart. Door het ontbreken van de grens kun je goed zien dat er in die tijd een groot aardkundig 'eiland' bestond ingeklemd tussen de Dinkel, Vecht en het inmiddels grotendeels verdwenen veengebied.

Kaart prehistorie

Wil je de (detail)kaart in hoge resolutie zien? Op onze projectpagina kun je verschillende kaarten downloaden. Ook vind je daar de andere resultaten van het project 'Onze burens uit de prehistorie', zoals een serie podcasts, de fotoserie en vanaf mei de publicatie.

<https://landschapoverijssel.nl/prehistorie-fase-4-resultaten> (Project prehistorie)

10

Veenoffer

Veenoffer

Hier zien we een jonge vrouw, die te midden van omstanders een sieraad in het water legt; een dochter uit de bronstijd tijdens een rite de passage. Binnenkort neemt ze afscheid van haar familie om voorgoed te vertrekken en in te trouwen bij een andere stam misschien wel honderden kilometers verderop

Godenrijk

Onder de waterspiegel vermoedt onze bronstijddochter misschien een godenrijk. Ze schenkt haar bronzen armband aan het vennetje om de goden gunstig te stemmen. In de hoop op een veilige reis? Een mooie en rijke levenspartner? Of een gezond nageslacht? Misschien wel alle drie.

Bronzen sieraden

Werd er geofferd in de prehistorie? Feit is dat bronzen sieraden zijn teruggevonden in natte gebieden zoals veen en moeras. Omdat het telkens om individuele vondsten gaat, en om sieraden of gebruiksvoorwerpen die nog helemaal in takt zijn, wordt algemeen aangenomen dat dit offers zijn geweest.

Bronstijddochter

Bronstijddochter

Terug naar onze bronstijddochter. Hier vertrekt ze voorgoed om 'in te trouwen' bij een andere stam, honderden kilometers verderop. Lang werd aangenomen dat de prehistorische mens niet verder kwam dan zijn eigen dorp. Tegenwoordig weten we dat er ook al in de bronstijd verrassend ver werd gereisd.

Dochters ontbreken

Uit DNA-onderzoek blijkt dat hele generaties volwassen dochters ontbreken in bepaalde grafvelden van prehistorische gemeenschappen. Ook zijn sieraden - gemaakt in een andere regio - gevonden die erop wijzen dat de vrouwen die hier begraven liggen, uit andere regio's kwamen.

Of verliefd?

Werden ze uitgehuwelijkt aan een andere stam? Had het met machtsuitbreiding te maken? Of kozen de vrouwen zelf? Misschien gingen ze mee op handelsreis en werden ze verliefd op een man in een andere gemeenschap. Wellicht wist men toen al dat het voor het nageslacht gezond is om genen te 'verversen'.

Gasthof zum Lönsberg

Gasthof zum Lönsberg, de uitkijktoren geeft prachtig uitzicht over de omgeving.

Hügelgräberheide

Hügelgräberheide

Je bent hier op de Hügelgräberheide, een klein glooiend heidegebied met 14 grafheuvels uit de bronstijd. Op hoogtekarten zijn ploegsporen zichtbaar uit de vroege middeleeuwen en waarschijnlijk ook eerder. Met karren op schijfwielen, getrokken door ossen, trokken boeren hier door het landschap.

Reizen en handel drijven

Lang werd aangenomen dat de prehistorische mens niet verder kwam dan zijn eigen dorp. Tegenwoordig weten we dat er ook al in de bronstijd verrassend ver werd gereisd en handel werd gedreven. Misschien reisde de Man van Mander hierlangs met zijn ossenwagen en dierenhuiden.

Processie Vassergrafveld

Processie

Welkom op het Vassergrafveld. Op de foto zie je een groep ernstige, misschien wel verdrietige mensen onder leiding van een sjamaan of geestelijk leider. Een processie zoals die bijvoorbeeld heeft kunnen plaatsvinden bij een begrafenis op weg naar de laatste rustplaats van een familielid of dierbare.

Lures

We weten dat muziek onderdeel was van het dagelijks leven in de prehistorie. Op de foto zie je dan ook 2 lures, een soort trompetten in dit geval replica's van exemplaren zoals ze zijn gevonden bij opgravingen in Denemarken en Zweden. Wellicht zorgde de lure tijdens de ceremonie voor trompetgeschal?

Grafgift

De groep houdt halt bij de grafheuvels. Die liggen net buiten het dorp, op een wat hoger gelegen zandrug. De overleden dierbare wordt bijgezet in de grafheuvel waarin ook zijn voorouders zijn begraven. Wellicht krijgt hij een grafgift mee. Een bijl? Of een beker, voor de dorst in het hiernamaals?

Vassergrafveld

Het Vassergrafveld is misschien wel het bekendste grafheuvelveld van Nederland. Het rijksmonument bestaat uit 20 grafheuvels uit de bronstijd. Overigens waren grafheuvels niet alleen begraafplaatsen. Ze dienden ook als plaats voor verering, oriëntatiepunt of afbakening van territorium.

Restaurant Watermolen Bels

Restaurant gevestigd in de oude watermolen, gerund door familie Bels.

<https://www.watermolenbels.nl/> (www.watermolenbels.nl)

